

معرفی کتابچه صورت اشیا و جواهرات گنجینه رضوی

سالم حسین زاده¹

چکیده

معرفی کتاب نفیس و دستنویس که به خط نستعلیق مختلف السطر با اعداد و ارقام سیاق و یکصد برگ نوشته شده در گنجینه رضوی به شماره 16532 ثبت و موجود است و در آن صورت اموال و املاک آستان قدس رضوی در حرم، اطراف حرم، در مشهد و دیگر شهرهای ایران و هرات ضبط شده است.

در مجموعه نفایس نسخه‌های خطی گنجینه کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، اسناد و کتابچه‌های تاریخی بسیاری نگهداری می‌شوند که هر یک قابل توجه و نیازمند بررسی و نقد تاریخی است، و معرفی آنها، فواید زیادی را به محققان تاریخ اهدا خواهد کرد. از آن جمله نسخی که ارتباط مستقیم به تاریخچه، و فعالیتها، عملکرد و میزان داراییهای دربار ولایتمداری رضوی دارند و توسط تحویلداران در مقاطع مختلف تاریخ به‌ویژه در قرن 12 و 13 هجری قمری نگاشته شده‌اند.²

صورت‌برداری و سیاه‌نویسی از موجودی اموال و داراییها در آستان قدس رضوی همانند سایر اماکن چون دربار سلاطین و امیران، و تحویلداران و زمین‌داران بزرگ از قدیم‌الایام مرسوم و رایج بوده است.³ این مهم از یک‌سو با عنایت به افزایش بیش از حد موقوفات و تغییر و تحولات آن بخصوص پس از حکومت صفوی به سبب علاقه‌مندی شیعیان جهت اختصاص موقوفات بیشتر به اماکن و از سوی دیگر احتمال تجاوزات اقوام مهاجم شرق خراسان بالتبع طمع حریصانه به زینت‌آلات و اسباب نفیس حرم مطهر امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر بوده است.⁴

بر اساس مدارک و شواهد برای اولین بار⁵ در سال 1160 ق پس از گذشت دوران پریشانی عصر صفوی

۱- تهیه و بازنویسی توسط سالم حسین زاده، کارشناس اسناد اداره اسناد سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

۲- از جمله کتابچه‌های جمع و خرج آستان قدس که به شماره‌های ۱۸۲۶۷-۱۸۲۶۸-۱۸۲۷۰-۱۸۲۷۳ در مجموعه نسخ خطی ثبت گردیده است.

۱- فلسفی، نصرالله، زندگانی شاه عباس اول صفحات ۳۷۵ تا ۳۸۰ و صفا- ذبیح‌الله تاریخ سیاسی و اجتماعی و فرهنگی ایران، امیرکبیر، چاپ دوم، تهران ۱۳۵۶ ص ۲۸۵.

۲- ... سپس عبدالؤمن خان اُزبک داروغه‌ای با تنی چند از ازبکان را در مشهد گماشته و از راه سرخس متوجه بلخ گردید و در هنگام رفتن اموال و غنائم بسیاری از شهر به‌همراه داشت که قسمت اعظم آن شامل اثاثیه و قندیل‌های طلا و نقره و ظروف و کتابها و قرآنهای موجود در آستان قدس رضوی بود....

افروشته‌ای نطنزی - نقاوه آثار، ص ۳۶۸ تا ۳۷۰.

اعتمادالسلطنه، مطلع‌الشمس، جلد دوم چاپ لغت ۱۳۶۲ ص ۱۷-۱۶.

۳- اگر چه فهرست برداری از موقوفات آستان قدس قبل از این تاریخ توسط والیان و حاکمان و متولیان وقت رسماً انجام نشده

و در زمان نادرشاه افشار که نظم و نسق تشکیلات آستان قدس مغشوش و مخدوش گردیده بود، به دستور علیشاه افشار برادرزاده نادر^۶ قدیمی‌ترین و باارزش‌ترین سند مربوط به تشکیلات اداری و موقوفات آستان قدس که صورتی از کل موقوفات آستان قدس رضوی و مسجد جامع گوهرشاد از ابتدا تا زمان صدور طومار به انضمام صد زوج ملک وقفی خود علیشاه تنظیم گردید^۷. پس از آن در اواخر عصر افشاریه و اوایل دوره قاجار موقوفات آستان قدس دچار آشفتگی گردید و والیان خراسان و برخی از نایب‌التولیه‌ها در امور آستان قدس دخالت‌های ناروایی می‌کردند و به اموال و دارییه‌ها و رقبات آستان قدس طمع می‌ورزیدند.^۸ بعد از آن در سالهای 66-1362 و تصرف جواهرآلات زرینه و سیمینه و تصرف و فروش برخی از املاک آستان قدس توسط سالار^۹ باعث شد متولیان وقت درصدد صورت‌برداری از میزان موجودیها و اموال و داراییهای آستان قدس رضوی برآیند.

به دستور میرزا عبدالباقی منجم‌باشی متولی آستان قدس رضوی^{۱۰} بعد از فتنه سالار سوادبرداری از وقف‌نامه‌های موجود در آستان قدس رضوی انجام گرفت که حاصل آن کتابچه موقوفات آستان قدس رضوی شد^{۱۱} دو سال پس از وی بعد از میرزا فضل‌الله خان نظام نوری برادر میرزا آقاخان نوری صدراعظم میرزا محمد حسین معروف به عضدالملک دوبار متولی آستان قدس رضوی شد^{۱۲} و جمعا هفت سال و نیم خدمات شایسته و ارزنده‌ای در آستان قدس رضوی انجام داد.^{۱۳}

به دستور وی از رجب 1273 طوماری تهیه شد که کلیه املاک و مزارع و مستغلات وقفی آستان قدس رضوی با نظم و ترتیب بلوک به بلوک و میزان آنها درج شده است.^{۱۴} علاوه بر این به دستور وی کتابچه سیاهه اموال و داراییهای آستان قدس رضوی در سال 1276 نوشته شد و آنچه بعد از این تاریخ تا سال 1283 بر آن افزوده شده در ذیل صفحات نگارش یافته است که در همین مقوله بدان خواهیم پرداخت.

این نسخه از جمله کتابهای نفیس و دستنویس ارزشمندی است که به خط شکسته نستعلیق مختلف‌السطر با اعداد و ارقام سیاق و یکصد برگ نوشته شده و اکنون در گنجینه رضوی - شماره 16533 ثبت و موجود

است لیکن در مجموعه اسناد قدیمی آستان قدس که توسط کارشناسان بخش بایگانی راکد اداره اسناد بررسی شده است نام موقوفات و اوراق مربوط به اجاره املاک و مستغلات وقفی آستان قدس به کرات به چشم می‌خورد.

۴- علیشاه برادرزاده نادر که موقوفات آستان قدس و مسجد جامع گوهرشاد را در رمضان ۱۱۶۰ ه.ق. مسترد میدارد. بعد از خطبه طومار خود می‌نویسد. محال مشهد مقدس از مزارع و مستغلات و... از قرار ایام پادشاه [نادر] حسب التخمین نوشته می‌شود. و مفهوم این عبارت چنین است که موقوفات را تماماً مسترد نکرده بلکه تخمیناً و تقریباً قلمداد می‌کند.

۵- نسخه طومار علیشاهی از مجموعه نسخ خطی به شماره ۱۱۱ در بخش مخطوطات کتابخانه مرکزی می‌باشد که توسط مرکز خراسان‌شناسی و اداره اسناد کتابخانه بازنویسی و تصحیح شده است.

۱- راوندی، مرتضی، تاریخ اجتماعی ایران جلد چهارم، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۴ ص ۷۶۳.

۲- شرح فتنه سالار - ر-ک. ضعیف‌الدوله، (اعتمادالسلطنه)، مطلع‌الشمس، جلد دوم، چاپ افست ۱۳۶۲، صص ۳۶۲، ۳۶۳.

۳- میرزا عبدالباقی منجم لنگرودی دخترزاده شاهرخ افشار و داماد فتحعلیشاه و پسر میرزا محمد مهدی معروف به حاج آقابرگ بود که پس از پدر به مقام پیشکاری و وزارت می‌رسد از جمادی‌الاول ۱۳۶۷ تا رمضان ۱۳۷۰ به مدت یکسال و ده ماه به‌جای حاج شیخ محمد رحیم بروجردی متولی آستان قدس شد.

۴- کتابچه موقوفات آستان قدس رضوی به‌خط عبدالؤمن بن ابوالقاسم حسینی به‌دستور میرزا عبدالباقی منجم، خط شکسته نستعلیق، سال ۱۳۶۸ ق شماره ثبت موجودی در مخزن مخطوطات ۸۵۵۷.

۵- میرزا محمدحسین معروف به صدر دیوانخانه ملقب به عضدالملک پسر میرزا فضل‌الله حسینی استرآبادی بوده از ۱۳۶۷ تا ۱۳۷۰ قمری وزیر مختار ایران و روسیه از سال ۱۳۷۰ بعنوان وزیر اوقاف تعیین می‌شود و دوبار متولی آستان قدس می‌شود.

۶- شرح خدمات عضدالملک ر-ک. اعتمادالسلطنه، ضعیف‌الدوله، مطلع‌الشمس، جلد دوم چاپ افست تهران ۱۳۶۲ صص ۲۳۷، ۲۳۶.

۷- طومار شامل تفصیل اسامی صحیح املاک و عقار و خانان و مستغلات وقفی آستان قدس است که به مهر ۵۵۳ نفر از علما، والیان، اکابر و بزرگان مشهد مهور شده و اصل آن به طول ۹/۱ متر و عرض ۴۴ سانتیمتر در بخش مخطوطات نگهداری می‌شود.

می‌باشد و در نظر است که به صورت کامل بازنویسی و تدوین و تصحیح شده و در اختیار محققان قرار گیرد. اطلاعات مندرج سیاهه به طور مختصر عبارتست از: بیان اعتقادات مذهبی و توجه جامعه آروز و والیان به بارگاه ملکوتی حضرت امام رضا(ع) مانند اهدای اموال شخص به عنوان وقف و نذر و تشخیص نوع موقوفات و میزان توانایی مردم در این زمینه، نگهداری با ارزش ترین و نفیس ترین آنها در جوار ضریح مطهر (اموال منقول و اسناد اموال)، انواع وسایلی که جهت روشنایی اماکن مختلف حرم مطهر استفاده می‌شده و شناخت مکانهای جانبی حرم مطهر و انواع وسایلی که در هر قسمت استفاده می‌شده، شناخت اوضاع فرهنگی جامعه آروز به تناسب کتب موجود در کتابخانه، میزان استفاده از آنها، شناخت اوضاع اقتصادی جامعه، نیازهای زائران و امکاناتی که جهت رفاه حال آنها فراهم می‌شده از قبیل، کاروانسرا، حمام، بازارچه، مسجد، تغذیه زائرین (کارخانه یا مهمانسرا) و سلامتی آنها (دارالشفای) و... حرفه‌ها و شغل‌هایی که به تناسب این امر در جنب حرم رضوی ایجاد شده است. میزان درآمدها و میزان کرایه دکاکین و طراحی تصویری نزدیک به واقع از موقعیت جغرافیایی شهر مشهد و حرم رضوی و جوانب آن بر اساس تعمیر و تفکیک دکاکین و بازارچه‌ها و در خیابان علیا و سفلی که در این کتابچه مندرج شده است. بلوک‌بندیهای مشهد و سایر ولایات خراسان¹⁵ و عراق عجم و میزان موقوفات آستان قدس رضوی که بر همین اساس بلوک به بلوک و رقبه به رقبه و میزان درآمدهای آنان به صورت نقد و جنس و مشخصات کامل اسباب و اثاثیه موجود در اماکن اعم از وقفی و ایتنماعی با ذکر نام واقفین (معلوم) به انضمام نام برخی از بزرگان آن عصر که در آستان قدس رضوی خدمت نموده‌اند و در پایین هر صفحه را مهر زده‌اند و به طور کلی بخش مهمی از تشکیلات حرم رضوی را در دهه هفتم و هشتم قرن سیزدهم هجری قمری روشن می‌نماید. ناگفته نماند که صورت موقوفات آستان قدس رضوی بعد از این تاریخ در نسخ کاملتر درج گردیده است.

1. اسباب جوف ضریح مطهر:

1.1- کتب قرآن نفیس بخط ائمه علیه السلام و رحلهای طلایی و چوبی صندل [کذ] به قطع‌های بزرگ و کوچک و طومارهای املاک موقوفه که میان قاب چینی گذاشته شده و سپر کرک طلاکوبی و شمشیر غلاف طلای مینا و قداره دسته نقره و...

2.1- جواهرآلاتی که در میان جعبه مخصوص گذاشته شده و قفل شده و به مهر سرکار فیض آثار مهور گردیده شامل: انواع گوشوارهای طلا - حلقه‌ها - انگشترها و قابهای طلا، ماه و خورشید طلا، طلسم طلا، دستبند ملیله و سنجاق طلا، قندیل و پیش سری، حلقه دماغ طلا و ...

3.1- صندوق پوش مبارک؛ شامل انواع پارچه‌های زربفت و گلابتون‌دوزی مختلف با رنگهای متنوع و

طاقه‌های فراوان

4.1- جواهرآلات درب ضریح مطهر وقفی فتحعلیشاه قاجار¹⁶ و تعداد قطعات مرصع اعم از زمرد، یاقوت،

لعل، الماس، فیردزرخ در مشعلهای خورشیدی و خورشیدیه‌های بالا و پایین و در ترنج‌ها و سایر قسمت‌ها که به صورت جزء به جزء ثبت شده است.

2. اسباب خارج از ضریح مطهر که در حرم آویخته شده است:

1- صورت موقوفات آستان قدس رضوی در افغانستان که در آن زمان متعلق به ایران بوده در این نسخه آمده است جهت اطلاعات بیشتر در مورد موقوفات آستان قدس رضوی در هرات ر-ک. کریمیان علی - اسناد موقوفات آستان قدس در هرات. ۱۱۸۱-۱۳۶۰ ق. سازمان اسناد ملی ایران، چاپ اول، ۱۳۷۸.

1- فتحعلیشاه قاجار در سال ۱۲۳۳ هجری به شکرانه استیلا بر خراسان این در را تقدیم آستان ملک پاسبان امام رضا نموده و هم اکنون بر دیوار شرقی و بالای سر حضرت در درون قاب شیشه‌ای جهت دید زائران نصب شده است.

1-2- جقه مرحوم حسنعلی میرزا،¹⁷ نشان شیر و خورشید طلای وقفی عضدالملک، جقه‌ای که از جواهرآلات و طلای سرکار فیض آثار توسط محمد علیخان زرگر ساخته شده است، بنچه (بنچه) مرصع وقفی زوجه میرزا علی خان حاکم لاهیجان که در ذی‌الحجه 1270 آویخته شده، جقه طلای مکمل وقفی والده حیدرقلی میرزا¹⁸ قفل نقره درب ضریح مطهر و...

2-2- انواع قنویل طلا و نقره، چهل چراغها، چهار بلورها، فانوس‌ها و شمشیرهای وقفی بالای در پیش روی مبارک، ساعت و در طلا که به‌دستور عضدالملک در 1276 ساخته شده و در نقره رواق دارالسعاده و قفلهای طلا و نقره و صورت قنویل طلا و نقره‌ای که بعد از این تاریخ تا 1287 در حرم آویخته شده است.

3. تحویلخانه:

1-3- زیارتنامه‌ها و ترنج‌های نقره در چهار طرف (پیش‌رو، پایین پا، پس پشت، و بالای سر مبارک)
2-3- سینه‌آلات، پیه‌سوزها، طالها و ترنج‌ها، شمعدانها و آلات حرابه اعم از شمشیر، قمه، دشنه، خنجر، ساطور و شانزده قبضه تفنگ و...

3-3- فرشهای عمارات و تحویلخانه و حرم، انواع قالیها و قالیچه‌ها، جانماز، گلیم، خرسک، زیلو، پرده سوزنی، ضریح پوش و...

4-3- ساعتها و قفلهای طلا و نقره و آینه و قاب و حلبی‌آلات و کشکولهای درویشی و...

4. اسباب موجود در اماکن:

1-4- کَشک‌خانه و قهوه‌خانه تحویلی ملامحمدرضای پیش خدمت، شامل انواع مسینه‌آلات، ترنج‌ها، بلور و چینی، شمعدان، کاسه، لاله، تراز، قفل آهنی، فرش، خرسک و...

2-4- سقاخانه میان عمارت تحویلی آقا سید ابراهیم سقا.

3-4- خزانه مبارکه تحویلی سید محمد خزانه‌دار.

4-4- کَشیک‌خانه دربانان.

5-4- دفترخانه تحویلی میرزا ابراهیم پیش خدمت.

6-4- مکتب‌خانه تحویلی آقا سید علی معلم.

7-4- سقاخانه طلا تحویلی ملاقریانعلی سقاباشی

8-4- نقاره‌خانه تحویلی آقا محمد علی نقاره‌چی باشی.

9-4- شماعخانه تحویلی ملا محمد علی شماعی.

10-4- پشت‌بام حرم تحویلی ملاعبدالعمید.

11-4- کارخانه صحن جدید (مطبخ خدام) تحویلی کربلایی علی طباخ، شامل انواع مسینه‌آلات،

دیگ، فانوس مجموعه، طشت، طاس، کارد، ساطور، هاون و...

12-4- شربتخانه تحویلی کربلایی جعفر، شامل مسینه‌آلات، بشقاب، کاسه، دوری، نعلبکی و...

13-4- کارخانه زواری در خیابان علیا، مسینه‌آلات، دیگ، مجموعه سینی، طشت، آفتابه، لگن، جام،

ساطور، هاون، جای چراغ، ترازو، سنگ ساب، کرسی و تخت چوبی، قالیچه و سفره و...

۲- حسنعلی میرزا شیجاع السلطنه حکمران خراسان چند سال به‌صورت غیررسمی، اطلاعات بیشتر: رح-ک: بامداد - مهدی - شرح رجال ایران در قرن ۱۲ و ۱۳ هجری قمری انتشارات زوار. ۱۳۵۷ - جلد اول صص ۳۶۷ تا ۳۷۸.

۱- حیدرقلی میرزا پسر چهاردهم فتحعلیشاه قاجار - مادرش دختر مرتضی قلی‌خان برادر صلیب آقا محمدخان قاجار بود در این سالها در دربار محمد شاه و صاحب جاه و جلال بوده است. به نقل از - بامداد - مهدی - شرح حال رجال ایران در قرن ۱۲ و ۱۳ هجری قمری انتشارات زوار تهران ۱۳۵۷ جلد ششم ص ۹۵.

5. کتابخانه:

صورت کتابهای کتابخانه و بازدید از آن در رجب سال 1276 قمری به دستور عضدالملک متولی آستان قدس رضوی توسط میرزا ابوالحسن سرکشیک و حاج ملا ولی الله خادم¹⁹

1.5- کلام الله

الف) صورت کتابهای قرآن به خط کوفی منسوب به ائمه علیه السلام و به خط نسخ و ریحان و با قطع های رحلی و وزیری و نام برخی از واقفان (معلوم) و مشخصات کامل آنها...

ب) صورت قرآنهایی که تحویل فراشان پنج کشیک داده شده است.

پ) صورت قرآنهایی که جهت تعمیر نزد صحاف می باشد.

ت) صورت قرآنهایی که از قبل نزد صحاف بوده است.

ث) صورت قرآنهایی ایتباعتی.

ج) صورت قرآنهایی خطی که تحویل فراشان پایین پای مبارک جهت قرائت حفاظ برده شده است.

د) صورت قرآنهایی که بعداً ثبت شده است.

ذ) صورت جزوهای قرآنی.

2.5- علوم: قرائت، ادعیه (زادالمعاد و مجموعه الدعوات)، تفسیر قرآن، فقه (عامه و خاصه و اصول فقه)

رجال، معانی و بیان، اخلاق و معارف الحقه، ریاضی و هندسه و حساب، علم اللغه، منطق، نحو و صرف، اخبار و اصول و فروع، حکمت، کلام، طب، تاریخ

3.5- وقف نامه ها، وصیت نامه ها، قباله ها و عریضه ها و طومارها، شهادت نامه ها و مصالحه نامه ها، مرقعات مجداول

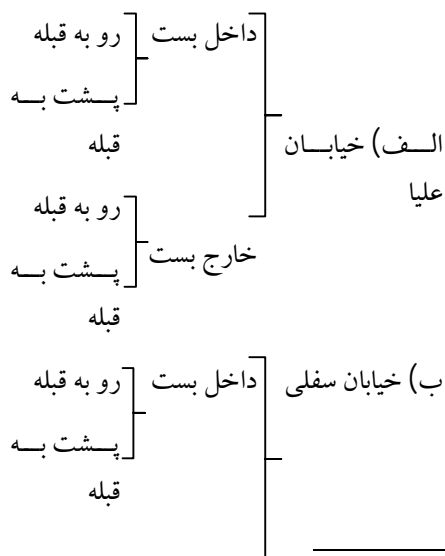
مذهب به خطوط خوشنویسان، قطعات مصور وقفی عبدالخالق دستورخان تا رقم 117 و فرامین و تعلیقه ها و احکام و سواد

فرامین و احکام شرعی

6. صورت اراضی و دکاکین:

میزان کرایه آنها (اراضی آنها از سرکار فیض آثار و اعیان آن از غیر) که توسط حاج آقا جان

معمارباشی مهر شده است. به جهت عدم اطاله کلام از شرح مشخصات خودداری می شود.

۱- در پایین هر برگ از این قسمت مهر یا باقرالعلوم که متعلق به محمدباقر رضوی مدرس اول آستان قدس رضوی می باشد زده

] رو به قبله
 خارج بست
] پشت به
 قبله

ج) بازار سیاه آب، بازار بزرگ (که از قرار ربع کرایه گرفته می‌شود) پشت بازار بزازان - پشت مدرسه پریزاد بازار سرشور، دکاکین بازار کلاه دوزان، بازار آغچه، تخت داروغه در خیابان سفلی، ضرابخانه در سرچهارسوق جدید، دکاکین سرچهارسوق، سکوه‌های صحن عتیق و جدید، تیمچه سرکار واقع در خیابان سفلی دکاکین خان میرمعین و خان سلطانی، حمام شاه، موقوفات مهدیقلی خانی. موقوفات شاهوردیخان و ...

7- صورت مزارع و املاک وقفی آستان قدس رضوی²⁰:

[مطلقه و خاصه] به ترتیب بلوک و حروف الفبا - خراسان، مشهد

1-7- بلوک اردمه، مزارع عارفی، ده غیبی، کرتیان.

2-7- بلوک اخلومد.

3-7- بلوک پیوه‌ژن، مزارع سلطان آباد، ده علیان، ساخله نو، شاه تقی.

4-7- بلوک تبادکان.

مطلقه: مزارع گود سلوک، محرابخان، اخنجان، رودخانه طوق، کنوجرد، سمزقند، کلاتچه بوغا

نوکاریز، دستجرد، چلاقی، قوزقان، نصرآباد، کنه بیشه و مزرعه خانقاه.

خاصه: مزارع کازرگاه، گوجکی، کاریز پایین، عوضی، چاهنو، دُرفان و ...

5-7- بلوک درزاب.

مطلقه: مزارع پیشاوک، خیرآباد، خرق، باغشک، وجیه آباد، و مزرعه نوشان.

خاصه: مزارع پس پشته، رفیقان، سعدآباد، درنگ آباد، فرشان، ماریان، انداد، شاه طغای، کلوخان،

کاجوان، دوله.

6-7- بلوک چناران.

مطلقه: مزارع مرنگ، منیزان، دستجرد غلامان، ماسی.

خاصه: مزرعه پروزها.

7-7- بلوک رادکان مزرعه رادکان - کل آن موقوفه خاصه است.

8-7- بلوک سرجام: مزارع داشخانه، فرهادجور، باغچه.

9-7- بلوک شاندیز: مزارع چاه خاصه و توجاه که کل آن خاصه است.

10-7- بلوک گلکمان:

مطلقه: مزارع اسجیل و گلکمان.

خاصه: مزارع گلکمان، کاهو، سعدآباد.

11-7- بلوک میان ولایت.

مطلقه: مزارع الندشت، آبکوه، مردارکشان، خایقان، نهرطوس، پرکن آباد خین چماقی، جو پایان، ماهی

خورد، سربرق، بیلدر و محوطات طرهبه (ترغبه) قزلحصار، سروآباد، شاه فیل، موسی آباد و کسلانچرد - جنابد

و ...

۱- شرح مشخصات کامل و حدود چهارگانه و میزان عایدات نقدی و جنسی این املاک و مزارع بصورت مفصل نوشته شده

خاصه: مزارع فولیان، نهر شاهی، دهشک، چنبرغال، سران، دینه تپه خطایان، منزل آباد، اشتفتقر به انضمام کلاتچه متعلقه آن، شیلانجرد - علی آباد مشهور به فیض آباد، موسی آباد، مزرعه باغوی.

12.7- باغات و قنوات، طواحین و یخچالها.

الف) باغات:

مطلقه: باغ عنبر، باغ آصف الدوله، باغ سالار، باغ بابا اسماعیل، باغ مصلی، باغ اخلومد و باغ واقع در سمرقند.

خاصه: باغ واقع به بلوک اردمه وقف سرکفشداران صفه میرعلیشیر و کفشکن متصل به ایوان طلا.

ب) قنوات:

مطلقه: قنات عشرت آباد، قنات سناباد.

خاصه: قنات درویش بیک، قنات محمدآباد نوغان.

ج) طواحین:

مطلقه: طاحونه میرعلیشیر و میرشیحیم در نهر طرق، طاحونه کبود حمام در نهر التیمور، طاحونه جوارشک، طاحونه علاءالدین.

خاصه: طاحونه کلوخ در نهر طرق، طاحونه نهر خیابان علیا.

د) یخچالها:

مطلقه: یخچال گودسلوک، یخچال اراضی الندشت، یخچال اراضی سمرقند.

خاصه: یخچال اراضی محراب خان، یخچال اراضی چاهنو.

13.7- مستغلات (آنچه تماما وقف سرکار است).

مطلقه: الف) خانات و غیره: خان میرمعین - خان شاهزاده سلطانم (سلطانی). کارخانه زواری سراچه و عمارت فوق بازار بزازان، سراچه و عمارت فوق حوض آب انبار صحن عتیق، اراضی و اعیان و انبارهای سرکار در بست خیابان علیا متصل به کارخانه، کارخانه جدید البناء، عمارتهای متصل به دارالشفاء، حوالی ایتیاعی سرکار. ب) دکاکین: دکاکین بازار وزیر نظام با سکوهای آن، دکاکین واقع در زیر طاق در دارالشفاء، دکاکین بازار حجاران مشهور به بازار آغچه، سکوهای درب صحن مقدس عتیق.

خاصه: تیمچه داخل بست، تیمچه حکاکان، تیمچه واقع در درب شرقی صحن مقدس عمارتها و حوالی (منازل) موقوفه حاج میرزا ابوالحسن خان، خان شاهور دیخان، حمام آغچه، موقوفه مرحوم مهدیقلی خان، حمام سالار، حمام وقفی میرزا ابوالحسن خان دکاکین و املاک موقوفه عباسقلی خان، بازار کلاه دوزان، بازار وزیر نظام، پیشطرهاهی دکاکینی که اعیان آن از غیر ولی اراضی آن وقف آستان قدس رضوی است.

8. خراسان، ولایات:

1.8- ولایت ترشیز: مزرعه معان که موقوفه مطلقه است.

2.8- ولایت بجنورد: مزرعه دوبرجه، لق لوق، تاتار (حکیم آباد) که همه آنها موقوفه مطلقه اند.

3.8- ولایت جوین: مزرعه کمالستان و صمدآباد (حمید آباد).

4.8- ولایت تربت حیدریه:

مطلقه: مزارع احمدآباد در بلوک سنگان، برق مزار در بلوک زاوه، نصرآباد در بلوک زاوه، و مزارع

براکوه و ده نو.

خاصه: مزرعه احمد آباد در بلوک سنگان.

5.8- جنابدتون:

مطلقه: مزارع جویمند، جعفرآباد، کمالی، دیزباد رضویه، رشید آباد، روشناوند، بویمرغ، بیلند قوژبیلند و مزرعه سنو در محال پستکوه - رقااصان چاهشک، صیدآباد، نوده پشنگ، پس کلوت و مزرعه رتبه، مرندیزشور - قصبه بجستان، طواحین کستان.

خاصه: قصبه جنابد.

6.8- قوچان که تمامه مطلقه است: مزارع آران (اران یا ولی آباد) یوسف آباد، کلاتچه بام، منصوران، قلعجوق، سرچشمه پیشواک (تیسوان) مفرنقاه، طاحونه مفرنقاه و مزرعه برزل آباد.

7.8- سیزوار که تمامه مطلقه است: مزارع عمید آباد، انارستان، میان آباد و...

8.8- ولایت نیشابور:

الف) بلوک زبرخان. مزارع دیزباد علیا و سفلی، جهان آباد، پیش فروش، بغیشن (در تصرف وقف نیست) چنگرک، ادک، مهرآباد، سینی سرا.

ب) بلوک درب قاضی:

مطلقه: مزارع اردوغش: بیرام آباد، علی آباد و حصاربخی، طلاجرود و روتخت طواحین طریاب که از آب رودخانه خرس فرود دائر است سوای ملک طایفه کرد عمارلو.

خاصه: مزرعه سرده و حسین آباد.

ج) بلوک سرولایت: کلاً مطلقه است، شامل مزارع کاهو، کلیدر، بیرخان، حسن آباد چگنه و عباس آباد.

9. دارالسلطنه هرات:

مطلقه: مزارع غوران پاشنان، مظفریه در بلوک اسفزار، کلوسک، ارتخوان ده شکر، مزرعه قهوه خانه در اراضی ارگ نو، علی آباد، خیرآباد، عطارباشی، نضره اوج در بلوک غوران، مزرعه نوشاهرخ، قنات رباط سرخ.

خاصه: حمام ستار در بازار ملک.

10. کرمان:

املاک موقوفه گنجعلیخان که موقوفه خاصه است. عبارتند از باغ عباس آباد واقع در بازار محمودی منافع و مجاری قنات استخدر، منافع و مجاری قنات علیا باد، خان واقع در بازار محمودی حمام گنجعلی خان، دکاکین و حجرات تحتانی و فوقانی و فضای میدان بازار گنجعلی خان، و...، یخدان، قنات شهرآباد، یکصد من بذر افشان مزرعه مبارک آباد رفسنجان، مزرعه سلطان آباد مویدی مشهور به بلندی، باغ ناصرآباد و خیابان بیرون باغ نعمت آباد و باغ ناصریه باغ بیرامآباد (بهرام آباد) در نیم فرسخی کرمان و خان گلشن و مزرعه باغجوان.

مطلقه: موقوفه مرحوم عادل خان واقع در کهستان حومه کرمان و مزرعه وقفی محمدحسین در حومه

کرمان.

11. عراق:

از قرار شرح فرمان همایون در شعبان 1271 مطابق سند توشقان ثیل حسب الامر اولیای دولت قاهره و مستوفیان عظام از روی ثبت دفاتر معتبره املاک موقوفه محروسه واقع در عراق سرکار فیض آثار مشخص و مالیات آنرا نوشته اند.

1.11- تهران:

الف) قراء و مزارعی که مالیات دیوانی به خرج دیوان می آید و باید وجه مالیات سرکار گزاران فیض آثار برسد: مزرعه اوین شمیران مزرعه کبوترخان. مزرعه رشید آباد. مزرعه خوردین.

ب) قراء و مزارعی که مالیات آنها به خرج دیوان نمی آید و... قریه قمصره، قریه امین آباد، قریه شنده ساوجبلاغ، مزرعه رضویه، دکان وقفی، کفشدوز، املاک ورامین، مزرعه باغ فیض و مزرعه حسن آباد در جنب قریه کن.

2.11- اصفهان:

قریه فردوان، قریه طاليجرد و خان پیرانجلی (چنین اسمی الحال جزو متسغلات اصفهان نیست).

3.11- خوارو، مزرعه سلیمان آباد و مزرعه مهران خوار.

4.11- استرآباد و بسطام (به اسم موقوفات چیزی به خرج دیوان نمی آید)، استرآباد مزارع خرچنگ،

کلوکن، سورمن، مزرعه خمیدین، طالیهو، خامه باغ، سیاه تلو، الوکلاه.

بسطام مزارع: قریه کلاتچه خان، قریه شیروان (به اسم موقوفه چیزی به خرج دیوان نمی آید).

5.11- سمنان و دامغان: مزرعه برم دامغان، لاسجرد، مایان، بوسنیجان، واموزان و آستانه علی بلاغی.

6.11- مازندران: تنخواهی که بابت مالیات به خرج می آید 233 تومان (قیمت موم جهت روشنایی 30

تومان کرایه 3 تومان وجه نقدی که به خدام میرسد 200 تومان).

قریه سنگتراشان و...، مزارع مفصله که جمع دیوانی ندارد، قنات سلطان میدان و 2قطعه زمین شلتوک

زاری.

7.11- قزوین: قریه و مزرعه زیاران، مزرعه دستجرد، باغ سبزی کار آقا جمالی و قریه سلیمان آباد.

8.11- کاشان: مزرعه دوم طسوج - فیض آباد (در سر رشته مشخص نیست).

9.11- آذربایجان. تبریز. حمام مرتضی حاج میرزا موسی خان، موقوفات ولایت قبه و موقوفه امام قلی

قبه.